
دین **RELIGION**

موسوی زاده، سید محمد، ۱۳۱۹-
نگرش اسلام به سایر ادیان و ملل / تألیف سید محمد موسوی زاده. - تهران: وزارت فرهنگ و
ارشاد اسلامی؛ سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۸۴.
۳۷۲ ص.

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.
پشت جلد به انگلیسی: **Islam's Outlook Towards Other Religions and Nations**
کتابنامه: ۳۴۱-۳۴۸.
۱. اسلام و ادیان دیگر. ۲. اسلام- مسائل متفرقه. الف. ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی؛
سازمان چاپ و انتشارات. ب. عنوان.

۲۹۷/۴۷

۸۸ م/ ۲۲۷ BP

۱۳۸۴

۸۳-۳۴۳۸۷ م

کتابخانه ملی ایران

نگرش اسلام به سایر ادیان و ملل

**Islam's Outlook Towards Other
Religions and Nations**

تألیف: سید محمد موسوی زاده

تهران ۱۳۸۴

سازمان چاپ و انتشارات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

نگرش اسلام به سایر ادیان و ملل

Islam's Outlook Towards Other Religions and Nations

تألیف: سید محمد موسوی زاده
«عضو هیئت علمی دانشگاه یزد»

طرح جلد: شفق فلاح خرسندی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: [شماره] سازمان چاپ و انتشارات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

چاپ اول: بهار ۱۳۸۴
شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه

© تمامی حقوق چاپ و نشر این اثر در انحصار
سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است.

شابک ۳-۷۵۹-۴۲۲-۹۶۴
ISBN 964-422-709-3

چاپخانه، انتشارات و پخش:

کیلومتر ۴ جاده مخصوص کرج - نیش سهراب شیشه مینا - تهران ۱۳۹۷۸ ۱۵۳۱۱

تلفن: (چهار خط) ۴۵۱۳۰۰۲ نمابر: ۴۵۱۴۴۲۵

انتشارات: ۴۵۲۵۴۹۵ پخش: ۴۵۲۹۶۰۱ نمابر پخش: ۴۵۲۹۶۰۰

فروشگاه شماره یک:

خیابان امام خمینی - نیش خیابان شهید میردامادی (استخر) - تهران ۱۳۱۴۵ ۱۳۷۹۱ - تلفن: ۶۷۰ ۲۶۰۶

فروشگاه شماره دو:

نشر زلال - خیابان انقلاب - خیابان ۱۶ آذر - تهران ۱۴۱۷۹ ۳۵۸۱۴ - تلفن: ۶۴۱۹۷۷۸

فروشگاه شماره سه:

نشر کارنامه - خیابان شهید باهنر (نیاوران) - رویروی کامرانیه شمالی - شهر کتاب - تلفن: ۲۳۸۵۹۶۹

نشانی سایت اینترنتی:

WWW.PPOIR.COM

فهرست

۱۱	چکیده طرح
۱۳	مقدمه
۱۹	فصل اوّل - توضیح واژه‌ها (کلیّات)
۲۷	ادیان
۳۴	فصل دوم - انسان از دیدگاه اسلام
۳۸	الف) اصول و مبانی وحدت
۴۲	ب) انسان اُمّت واحد
۴۴	هدایت یا ضلالت
۴۵	ج) تساوی در آفرینش
۴۶	کرامت انسان
۴۸	د) لغو امتیازات قومی
۵۱	ه) جهانی بودن اسلام
۵۳	تهدمت نوجوانمردانه

نگرش اسلام به سایر ادیان و ملل

۵۳	ملت و ملی‌گرایی از دیدگاه اسلام
۵۵	امام خمینی و ملی‌گرایی
۵۶	امام خمینی و دفاع از ملت
۵۹	فصل سوم - وحدت دین و اختلاف شریعت‌ها
۶۰	الف) فطری بودن دین و وحدت نوع انسان
۶۳	ب) وحدت هدف پیامبران
۶۸	هدف پیامبران در نهج البلاغه
۶۹	فلسفه بعثت در سخنان متکلمین و فلاسفه اسلامی
۷۳	کدام دین واحد؟
۷۶	دین واحد چگونه است؟
۷۸	صراط و سبیل
۸۱	وحدت دین و نفی پلورالیزم
۸۵	آیا شناخت خدا و ماوراء طبیعت ممکن است؟
۹۱	پلورالیسم عملی
۹۱	بشارت و تصدیق
۹۵	ارزش و شخصیت یهود و نصاری
۹۶	اختلاف شریعت‌ها
۹۸	اوّلین شریعت
۱۰۰	اختلاف شریعت‌ها در چیست؟
۱۰۱	نسخ
۱۰۶	ناسخ و منسوخ در قرآن
۱۰۹	علّت تجدید شریعت‌ها
۱۱۰	تحریف کتب پیشین
۱۱۴	نظر دانشمندان غیراسلامی درباره تورات و انجیل
۱۱۶	انجیل مرقس، متی، لوقا و یوحنا

فهرست

۱۱۸	پدیدهٔ رهبانیت
۱۲۰	رهبانیت از نظر جان ناس
۱۲۲	فساد کلیسا از نظر ویل دورانت
۱۲۳	آیا اسلام از تحریف مصون مانده؟
۱۲۴	مصونیت قرآن از تحریف
۱۲۷	سؤال دیگر: آیا قرآن تحریف نشده است؟
۱۳۱	تأویل و تحریف بعضی غرب زده ها
۱۴۱	شریعت های الهی
۱۴۴	از دین های موجود کدام دین الهی است؟
۱۴۵	تاریخچهٔ زندگی زرتشت و آیین او
۱۴۷	آیین زرتشت در ایران
۱۴۹	تحریف آیین زرتشت
۱۵۱	فصل چهارم - نگرش عملی اسلام به سایر ادیان و ملل
۱۵۱	روش دعوت اسلام
۱۵۲	مقدمه
۱۵۳	قرآن و تفکر
۱۵۵	قرآن و تعقل
۱۵۹	اصول دین و تفکر
۱۶۷	جدال احسن جز با ستمکاران
۱۷۱	داستان مباهله
۱۷۷	نمونهٔ دیگر
۱۸۱	مناظرهٔ حضرت امام رضا(ع)
۱۸۴	اکراه در دین
۱۸۹	توحید و آزادی
۱۹۱	آیا از نظر اسلام هر عقیده ای آزاد است؟

نگرش اسلام به سایر ادیان و ملل

۱۹۸	آزادی عقیده
۲۰۱	جهاد در اسلام
۲۰۱	قرآن و جهاد
۲۰۶	اهداف جهاد
۲۰۸	فلسفه جهاد
۲۱۶	قتال با متجاوزان
۲۲۰	آغازگر جنگ
۲۲۳	تأسف حضرت علی (ع) بر مظلومیت غیرمسلمان
۲۲۴	آیا دستور جهاد منحصر به دین اسلام است؟
۲۲۸	فصل پنجم - اسلام و صلح
۲۳۱	صلح بین الملل
۲۳۲	حفظ اصول
۲۳۴	فتح مبین
۲۳۵	سفیر پیامبر
۲۳۶	بیعت رضوان
۲۳۷	صلح‌گرایی پیامبر و سخت‌گیری سهیل
۲۳۸	مواد قرارداد
۲۴۰	تلاش رسول خدا جهت صلح
۲۴۲	نتایج صلح
۲۴۴	امان
۲۴۵	شرایط امان و امان‌دهنده
۲۴۷	ذمه و جزیه
۲۵۰	چرا جزیه؟
۲۵۰	مقدار جزیه
۲۵۱	چگونه جزیه گرفته می‌شد؟

فهرست

۲۵۳	امام علی(ع) و حقوق اقلیت‌ها
۲۵۶	حق مصاحبت
۲۵۷	حق بازنشستگی
۲۵۷	حقوق اقلیت‌ها در تاریخ اسلام
۲۶۳	فشار مسیحیان روم بر یهودیان
۲۶۵	یک مقایسه میان رفتار مسیحیان و مسلمانان هنگام پیروزی
۲۷۰	سعه صدر اولیای اسلام
۲۷۱	داستان دیگر
۲۷۵	فصل ششم - اسلام و پیمان بین‌الملل
۲۷۶	ماهیت اجتماع
۲۸۳	نخستین پیمان‌نامه عمومی
۲۸۶	نتیجه بحث
۲۸۹	نبذ عهد
۲۹۲	پس از پیامبر
۲۹۲	وفای به امان بدون قصد
۲۹۵	نقش حضرت علی(ع)
۳۰۱	فصل هفتم - موضع اسلام نسبت به علوم و فنون دیگران
۳۰۱	مقدمه
۳۰۴	آیا از نظر اسلام، فقط علوم دینی اهمیت دارد؟
۳۰۶	رفع محدودیت از علم
۳۰۷	از چه کسی دانش را فرا بگیریم؟
۳۰۸	گم‌شده مؤمن
۳۰۹	از نشانه‌های خردمندان
۳۱۳	مسلمان‌ها تنها به نقل علوم اکتفا نکردند

نگرش اسلام به سایر ادیان و ملل

۳۱۸	تحقیقات مسلمین و تابش نور علم از شرق به غرب
۳۲۲	پزشکی و بیمارستان
۳۲۳	تأثیر نهضت علمی اسلام بر نهضت علمی اروپا
۳۲۵	توجه اروپاییان به علوم مسلمانان
۳۲۷	صنعت کاغذسازی
۳۲۸	عصر حاضر
۳۳۰	غرب ستیزی
۳۳۲	نظر امام خمینی (ره)
۳۳۷	نتیجه بحث
۳۳۹	هدف
۳۴۱	منابع و مأخذ
۳۴۹	نمایه

چکیده طرح

طرح حاضر که با عنوان «نگرش اسلام به سایر ادیان و ملل» در دانشگاه یزد به اجرا درآمده به اثبات مسائل ذیل پرداخته است:

اسلام دین توحیدی است و همه انسان‌ها را به وحدت فراخوانده است و برای وحدت اصول و مبانی‌ای دارد از این قرار: بشر از نظر آفرینش از نفس واحد و طبیعتاً امت واحدند. فطری بودن دین و وحدت نوعیۀ انسان و نیز وحدت هدف پیامبران حکایت از وحدت دین دارد. دین همه پیامبران واحد ولی شریعت‌ها مطابق با تکامل بشر مختلف است. دعوت اسلام، بر اساس تفکر و تعقل است و به فکر، آزادی داده و راه پرستش و پاسخ را بازگذاشته است. هدف جهاد اسلامی، رفع فتنه و دفاع از مظلومان و جلوگیری از تجاوز و تعدی است و با متجاوز حتی اگر به ظاهر مسلمان باشد در جنگ است و کسانی هم که در جنگ بودند، وقتی تسلیم شدند حقوق‌شان محفوظ و احدی حق تعدی به آن‌ها را ندارد. اسلام اصل را بر وحدت قرار داده و اگر اختلافی پدید آمد صلح را بر جنگ ترجیح داده است. اقلیت‌های مذهبی از حقوق اجتماعی بهره‌مندند و اسلام به پیمان با هر ملتی احترام گذاشته و تا از طرف مقابل نقض نشده، وفای به آن را واجب شمرده است. اسلام به علم

نگرش اسلام به سایر ادیان و ملل

و فناوری بیش از هر مکتبی ارزش داده و از علوم و فنون همه ملت‌ها استقبال کرده است و مسلمان‌ها به پیروی از تعلیمات اسلام به علوم و فنون بیگانگان توجه کردند و آن را بازسازی نمودند. در عصر کنونی نیز باید به علم و فناوری از هر جا که باشد توجه کرد، زیرا علم وطن ندارد و حکمت گمشده مؤمن است آن را هر کجا بیابد می‌گیرد. امام خمینی (ره) با این‌که همه را به بازگشت به اسلام و بی‌اعتنایی به شرق و غرب فرامی‌خواند، علوم و فنون آن‌ها را طرد نمی‌کرد.

نتیجه بحث

با اثبات این مطالب به این نتیجه رسیدیم که با وحدت دین و نیز وحدت هدف همه پیامبران امید می‌رود که همه ملل جهان به ندای وحدت اسلام پاسخ دهند و گفت‌وگوی منطقی ادیان پایه‌ای برای گفت‌وگوی تمدن‌ها باشد.

مقدمه

الحمد لله الذي خلق فسواه والذى قدر فهدى والصلاة والسلام على خاتم الانبياء والمرسلين وآله الطاهرين.

خداوند از روی لطف و کرم، جهان را با «نظام احسن» به زیور وجود مزین فرمود و همه موجودات را به سوی کمال شان راهنمایی کرد: (ربنا الذى اعطى كل شيء خلقه ثم هدى)^۱. در میان مخلوقات نیز انسان را کرامت بخشید و دریا و صحرا را در اختیار او قرار داد. (ولقد كرما بني آدم و حملناهم في البر والبحر...) بلکه آسمان و زمین و آن چه در آن است مسخر او گردانید؛ (الم تر ان الله سخر لكم ما في السموات وما في الارض...) انسان با توجه به جامعیت و وسعت دامنه فعالیت و عملکردش و نیز با داشتن امتیازاتی چون اختیار و آزادی، به نیروی عقل مجهز گردید تا علاوه بر هدایت غریزی که در همه حیوانات هست، از این موهبت ویژه یعنی عقل که برای انسان حجت و

۱. طه / ۵۰.

۲. اسراء / ۷۰.

۳. لقمان / ۲۰.

نگرش اسلام به سایر ادیان و ملل

پیامبر درونی است بهره‌مند گردد.^۱ اما از آن‌جا که عقل هم به تنهایی، برای هدایت انسان کافی نیست، خداوند پیامبران را برانگیخت تا به کمک و یاری عقل او بپردازند.

ناکافی بودن عقل به جهت نارسایی آن نیست، بلکه به علت وسعت میدان فعالیت و گسترده بودن ابعاد وجودی انسان است که «عالم بزرگ» در او نهفته است.^۲ از جهت نظری، معارف بالا از مبدأ تا معاد است و از جهت عملی، فعالیت‌های فردی و اجتماعی. بر این اساس، خداوند از فرزندان آدم پیامبرانی را مبعوث فرمود تا فطرت بشری را بیدار و از آن‌ها عهد و پیمان الهی را مطالبه کنند^۳ و به آن‌ها کتاب و دانش را بیاموزند^۴ و با آن‌ها کتاب و میزان فرستاد تا مردم عدالت را به‌پا دارند.^۵

تمام پیامبران از سوی خدای یکتای بی‌همتا با دین و هدف واحد مبعوث و سابق‌شان، «مبشر پیامبر لاحق» و «مصدق انبیای سابق» بودند^۶ و بعضی بر بعضی برتری و فضیلت داشتند. برخی «نبی» بودند ولی «مرسل» و دارای پیام به انسان‌ها نبودند و تعدادی علاوه بر نبوت، دارای مقام رسالت بودند و در میان مرسلین، افرادی چون نوح و ابراهیم و موسی و عیسی (علیهم‌السلام) و حضرت محمد(ص) صاحب شریعت خاص بودند که قرآن از آن‌ها با عنوان

۱. امام موسی بن جعفر(ع) به هشام فرموده: «همانا برای خدا بر مردم دو حجت است، حجت آشکار که پیامبران و امامانند و حجت ناپیدا و آن عقل است (کلینی، اصول

کافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ پنجم، ۱۳۶۳، ج ۱، ص ۱۵).

۲. اشاره به شعر منسوب به حضرت علی(ع):

وتزعم انک جرم صغیر وفیک انطوی العالم الاکبر

۳. نهج‌البلاغه، ترجمه دشتی، قم، انتشارات تهذیب، چاپ اول، ۱۳۷۹، ج ۱، ص ۱۵.

۴. بقره / ۱۲۹ آل عمران / ۱۶۴ و جمعه / ۲.

۵. حدید / ۲۵.

۶. بقره / ۴۱، ۹۱ و ۹۷.

«اولوالعزم» یاد کرده است.^۱

به تعبیر قرآن، همه انسان‌ها از «نفس واحده» آفریده شده‌اند^۲ و از نظر آفرینش، تفاوت ماهوی و ذاتی ندارند و همگی آزاد آفریده شده‌اند و هیچ‌کدام برده دیگری نیستند و چون در آفرینش خدا دگرگونی نیست و دین، فطری بشری است، افراد بشر در طول تاریخ و در همه قرون و اعصار با همه اختلافات نژادی، جغرافیایی و... نوع واحدند. دین خدا برای آن‌ها از آدم تا خاتم یکی بوده و یکی خواهد بود. اختلاف و تفرقه در دین به وسیله کسانی واقع شده که از روی تعدی و تجاوز و پس از دانستن حقیقت به این کار مبادرت کرده‌اند.^۳ بنابر مقتضیات زمان و توسعه زندگی بشر و تکامل انسان از نظر فردی و اجتماعی، شریعت‌ها تغییر می‌کرد و شریعت سابق به وسیله شریعت بعدی نسخ می‌شد تا به وسیله حضرت محمد(ص) به کمال رسید و برای همیشه خاتم شرایع گردید.

در این پژوهش، سعی داریم که نگرش اسلام را به سایر ادیان و ملل مورد بررسی قرار دهیم و روشن کنیم که نظر اسلام راجع به انسان و حقوق بشر چیست؟ و این‌که دین و هدف همه پیامبران یکی بوده و همه برای رفع اختلاف در میان انسان‌ها برانگیخته شده‌اند و اسلام همان‌گونه که از نامش رایحه دل‌انگیز صلح و صفا استشمام می‌شود، منادی توحید و وحدت است و همه ملل جهان را به سوی وحدت فراخوانده و جهاد اسلامی هم برای رفع فتنه و دفاع از مظلوم و برداشتن موانع از سر راه بشریت و در حقیقت، مقدمه صلح و صفاست.

در این گفتار مراد از «ادیان» دین‌های الهی است که از جانب خدا به

۱. احقاف / ۳۵.

۲. نساء / ۱.

۳. بقره / ۲۱۳؛ آل عمران / ۱۹؛ شوری / ۱۴ و جاثیه / ۱۷.

نگرش اسلام به سایر ادیان و ملل

وسیلۀ پیامبران برای بشر آمده است. همان‌گونه که توضیح خواهیم داد، دین همهٔ پیامبران، دین واحد بوده و واژهٔ «ادیان» در این پژوهش مطابق تعبیر رایج عرفی است و منظور از «ملل» ملت‌های صاحب کتاب آسمانی (اهل کتاب) است.

برای اثبات و روشن شدن این مطالب که مبتنی بر اشارات قرآن و حدیث است، در هفت فصل به بحث و بررسی می‌پردازیم:

فصل اول: توضیح واژه‌ها (کلیات)

فصل دوم: انسان از دیدگاه اسلام

فصل سوم: وحدت دین و اختلاف شریعت‌ها

فصل چهارم: نگرش عملی اسلام به سایر ادیان و ملل

فصل پنجم: اسلام و صلح

فصل ششم: اسلام و پیمان بین‌الملل

فصل هفتم: موضع اسلام نسبت به علوم و فنون دیگران.

در خاتمه پس از حمد و ثنای پروردگار متعالی و درود و صلوات بر محمد و آل او صلوات‌الله علیهم اجمعین و طلب درود و رحمت برای سلالۀ پاکشان، بنیان‌گذار جمهوری اسلامی و منادی وحدت در عصر پراشوب و دنیای پر از تشنج، حضرت امام خمینی - قدس الله نفسه الزکیه - و آرزوی سلامت و عزت و موفقیت برای رهبر عظیم‌النشآن و دولت کریمهٔ جمهوری اسلامی، از هیئت رئیسهٔ دانشگاه بزد و معاونت محترم پژوهشی دانشگاه و ریاست مجتمع علوم انسانی و از اعضای محترم گروه معارف اسلامی که در تصویب طرح پژوهشی این‌جانب همکاری فرمودند، تشکر می‌نمایم و نیز از جناب آقای دکتر الهام‌بخش که در ویرایش آن سعی بلیغ فرمودند کمال تشکر دارم و خوشحالم که با دعوت رئیس‌جمهور محبوب که جهان را به وحدت فراخواند و آغاز قرن بیست‌ویکم را سال گفت‌وگوی تمدن‌ها اعلام کرد، توفیقی حاصل شد تا در این راستا، طرح حاضر را که تمام مطالب آن بر محور وحدت دین می‌چرخد که اساسی‌ترین پایهٔ وحدت ملت‌ها و

مقدمه

گفت‌وگوی تمدن‌هاست تقدیم نمایم. امید است که مورد قبول حق تعالی قرار گیرد.

نویسنده از خوانندگان محترم انتظار دارد که با نظر خطاپوششان هرگونه انتقاد یا پیشنهادی دارند تذکر دهند به فرموده امام صادق (ع): «احبّ اخوانی من اهدی الی عیوبی».

سید محمد موسوی زاده

عضو هیئت علمی دانشگاه یزد

۸۲/۷/۲۰